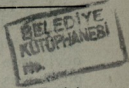

HAYAT

YENİ TERTİP : No. 2. ŞUBAT 1930

Eskiler alayım

Bir hayli sene oluyor, bir akşam, merhum Emiri Efendi ile Bayezit civarında dolaşıyordum. Karşıma gezginci bir sahhaf çıktı. Efendiye bin sahifelik yazma, eski iki cilt satacak. Merhum esere bayıldı; lâkin parası yok. Gezginci veresiye satmıyor.

Efendi bana dedi:

— Celâl Bey ! Bu iki cilt bir ilim ve irfan hazinesidir. Misilsiz bir eserdir. Üzerinde üç lira varsa ver, al, sende bulunsun, Amerikaya kaçmasın...

Üç lirayı verdim, kitapları okudum. Müsaade buyurursanız onları sizinle birlikte karıştıralım.

" El muciz minet tıp " 959 senesinde tebyiz edilmiş, Metin arapça, şerh türkçe. 1 inci cilt 482, ikincisi 658 sahife. Şu 1140 sahifeyi dikkatle ve alıcı gözü ile okudum. Her faslı da ezberimde gibidir. Dört yüz sene evel yaşasaydım Mülkirum'un en kafalı hekimi ben olacaktım.

Bu tababet teşrih, fiziyooloji, fizik ve kimya ilimleri ile uzaktan, yakından münasebettar değil. Yalnız tedavi ile uğraşılıyor. Meselâ şöyle şifa çareleri var : Biri hasta. Marazı dilsizlik, yahut rekâket, pepelik, kekelik... Bunun ilâcı şudur : Kendisine bül-bülün dilini yedirmek. Hangi uzuv hasta ise bir

hayvanın o uzvunu kavurup toz halinde içirmek. Eserin mühim bir kısmı bahnamedir. Bu hususta tafsilât veremediğimden dolayı mazurum.

İşte, bu kitap, dört asır evel pek mühim görül-müş ve türkçeye tercüme ve şerhedilmiş. Dört yüz sene evelki dedelerimiz bu köhne sahafelerde yalnız büyük bir fen değil, bir de ifakat çareleri görmüşler.

Ya şimdi ?

Şimdi, eser, iki noktadan mühimdir :

1 — Tuhaflığı : 2 — O devirdeki babalarımızın zihniyetini anlamağa hizmet etmesi.. İşte o kadar. Eserde hiçbir usul tatbik edilmemiş. Pek karanlık devirlerde tıp ile uğraşanlar ruhanî yahut büyücü olurlarmış. Meselâ hazreti Musa, bir peygamber olmakla beraber hekimlik de edermiş. Kadim Hint, Yahût, Yunan tabip - rahipleri birçok nebatî ve made-nî ilâçlar bilirlermiş ki bunların tesirleri uzun tecrübeler ile tahakkuk etmiş.

Bununla beraber azayi beşeri ve bunların gör-dükleri işleri bilmemeleri bu doktorları küllî bir acze giriftar ediyordu. Eskiler her derdin mutlaka bir devası olduğuna inanırlardı. Günden güne yeni hastalıkların farkına varıldığından ilâçların miktarı da arttı.

Garabete bakınız : Hastaya verilen ilâç beheme-hal ona lâzım olan maddeyi ihtiva etsin diye şişeye mümkün mertebe çok ecza konurdu. Gitgide her derde deva bir nesne aradılar. Zannederim ki buna acemce “Şahdârû „ derler. Pontos kiralı Mitridat kendi namına izafe edilen böyle umumî bir ilâcın mucidi olmak üzere tanılıyor.

Milâttan üç asır evel, Yunanistanda, tıp ilmi, saydelânî (eczacılık) ilminden ayrılmaya başlıyor. Romalılar gayet çapraşık ilâçların mucitleridir. Romalılar da bir şahdârû icat ettiler: thériaque (theri-aca) ki biz buna “tıryak„ diyoruz. Bu ilâç, altmışı nebatî olmak üzere yetmiş eczadan mürekkepti ve içinde yılan eti de bulunurdu.

İlk eczaneler Bagdatta türedi (sene 800). İlk saydelâni kitabı dokuzuncu asırda bir arap tarafından telif edilmiş.

Avrupaya tıp ilmini ilkin idhal edenler, Endüslülülerdir. Onuncu asırda tıp Kortuba (Endülüs) den İtalyaya, bilhassa Salerno'ya giriyor.

On ikinci asırda, Napoli'de, eczacılık inzibata ve narka tabi oluyor.

On üç ve On dördüncü asırlarda Avrupada eczaneler hükûmetlerin murakabesi altında işliyorlar.

Ancak ondan sonradır ki Avrupada hayli saçma sapanı ihtiva eden bir fen başlamıştır.

Kat'iyetle çalışanların içinde Glaubel'i zikredebiliriz (Amsterdam 1648-1668).

O zamanlar ilâçların adedi pek çoktu. Bunları çoğaltan hurafattır. Yeni ilim ise bu miktarı son derece azaltmıştır.

Dikkat buyurunuz : Tıp, teşrih ile fiziyoolojiye ; eczacılık, kimyaya istinat etmiyor. Her iki ilim bir metot takip etmemiş. Akla gelen ilâç düstura geçmekte.

İşte bendeki eser böyle bir ilmi sahifelerinin içinde sımsıkı saklıyor.

Vaktile her ilim böyle idi.

Hukuk da böyle idi ; siyaset de ; bütün nakli malûmat da...

959 da türkçeye nakledilen kitaba, müellifine, mütercimine, şarihine hiç diyeceğimiz yok. Çünkü o devirde yeni ilim doğmuşsa da henüz takarrür ve taammüm etmemişti.

Asıl hücum etmek istediğimiz bu asırda, hâlâ, metot haricinde tedvin edilmiş malûmata bel bağlayanlardır.

Eğer Tükiyede lâiyklik resmiyet kespemeseydi batıl ilimler az çok müşterisiz kalmayacaktı.

İşin fenası, köhne ilimlerin tevlit ettiği zihniyettir. O zihniyet bir insanı, bu senelerde, beşeriyete ve medeniyete yabancı bırakabilir. Yirminci asırda

bir insan gülünç olmaya gelmez. Naklî bir kafa her sahada tesirini gösterir. O kafa tamamı ile temeddün edemez. Kâinata, tabiata naklî bir gözlükle bakılamaz.

Müspet ilimler dairesinden hariç sanılan faaliyetler bile gitgide ilimleşti. Eski kafa ile bu günlerde yaşanamaz.

Bana bir hocamın takrir ettiği şu dersi, lûtfen, iyice dinleyiniz.

“Efendiler,

Fenni celili tıp kısa bir fendir. Sarf, nahiv, mantık, beyan, bedi gibi bir bahrı bigeran değildir. Öğrenmesi kolaydır. Sizin gibi istidat eshabı gayret etse bi iznillâhi tealâ fenni tıbbı bir haftada taallüm eder. Haydi bir himmet! Beş on günde Doktor olabilirsiniz.

Teessüfle görüyorum ki bu devirde fenni celili tıbbı rağbet yok. Onun için değil midir ki insanlara bunca illetler, hastalıklar arız oldu! Eskiden bu marazlar var mı idi?

Efendiler, tıp inkıraz bulmaktadır. Son zamanlarda üç üstadi tıp berhayat idi. Biri Essyyit Muhammet ibini Ahmet el Kayrivanî merhumdur. Pek musallî idi: Gecede 200 rekât nafîle namaz kılardı. İkincisi merhum Beşir ibni Mahmut el Dakahlâvî hazretleridir.

Fenni tıpta üstat olduğu gibi hat hünerinde de imam idi. Yakut el Müstasamî gibi yazı yazardı. Sonuncusu, İbrahim Hilmi Efendi El Bihkevî (Bosnada) merhumdur ki ondan sonra üstadi tıp yetişmemiştir. Ben, Bihkevî merhumdan telemmüz ve tederrüs ettim. (Şerh: şu ifadeye göre yer yüzünde biricik doktor benim hocam kalmıştır!)

(Diğer şerh: Bu ilmi aynen naklettiğim için Küreiarz üzerinde tıbbın yegâne müntesibi bu makaleye imzasını koyan olmak iktiza etmez mi?)

Devam: Efendiler! Tıp, bir ilim bile addolunamaz. Bu âdeta bir fihris, bir cetveldir... hem ne ko-

lay! Dinleyiniz, zaptediniz, ezberleyiniz. Muhterem talebem! Fenni celili tıp bir itibara göre üç, diğer — lâkin zayıf — itibara göre dört cetvelden ibarettir. Her cetvel bir baptır. Her bap 73 fasla taksim olunur. Şöyle ki :

El babül evvel: Emraz beyanındadır. El babüs sani : Edviye beyanındadır. Elbabüs salis: Ed'ie beyanındadır. Eğer isterseniz, Elbabür rabi: Nebatat beyanındadır; çünkü ilâçların çoğu nebatidir.

Dünyada 73 maraz vardır; her birinin de bir ilâcı mevcuttur. Bu ilâç alınırken bir dua okunmak meşruttur. Eğer ilâcın mahiyetini tamik etmek isterseniz nebatat babına bakarsınız.

Devam ediyorum, tabip efendiler:

Birinci babın birinci faslı basurdur. Basur sin ile yazılır; sat ile yazılmasından begayet hazer edile. Cem'i bevasîr gelir.

Şimdi bunun ilâcını arayacağız. Gayet basit bir iş. İkinci babın ilk faslı basurun ilâcı beyanındadır: Kara helile nam müshili peygamberi.

Duasına geliyoruruz: Üçüncü babın ilk faslı bunun duasıdır : Allahümme, ilh...

Gördünüz mü? ne kolay...

... Hoca efendi bir oturuşta bize 73 derdi, 73 devayı, 73 duayı su gibi okudu. Aziz karilerimi yormamak ve bilgiçlik satmamak için geri kalan 72 hastalığı, ilâcı ve allahümmeyi nakletmeyeceğim.

Hoca devam ediyor:

Efendilerim! Mariz insandır. İnsan akıl sahibidir. Hastalığını elbette bilir. Hastalığını bilmiyen hayvandır. Fenni tıp onlara taallûk etmez. Hayvanların hastalıkları ile uğraşan ilim fenni baytarîdir ki tıptan daha güçtür.

Allah göstermesin rahatsız olursanız fihrisi açarsınız. İlk sütünde marazınızı bulursunuz. İkincisinde onun ilâcını ararsınız, tedarik eder ve içersiniz. Duasını da unutmazsınız. Allahın izni ile hemen ifakat bulursunuz....

... Bu takrime meşrutiyetin ilânından bir sene evel, yani 1907 de şahit oldum.

Evet! munsıf olalım: 959 senesinde orta zekâ sahibi biri bu kafada olursa mazurdu, lâkin 1907 de? Hem o hoca bir Kazasker ise?

Efendi hazretleri hiç olmazsa şunu duymuş olmalı idi ki:

Bir tıp fakültesi var. Orada bir hayli ilim ve fen okutuluyor. Operatorlarımız bir hastayı bayılıp karınını açıyorlar, ve, mühim ameliyeler yapıp onu iyi ediyorlar.

Bir aşı ile bir adam bir dertten kurtuluyor. Röntgen şua'ı ile bir vücudun içi görülüyor, v. s.

Artık bundan sonra yer yüzünde hekim kalmadı demek küstahlıktan başka ne olur?

Ulema dediğimiz kimseler, şu asırda, tecrübe, tahlil, murakabe üzerine müstenit bir ilmin, her kısmı digerine merbut ve girift bir ilimler silsilesinin vücudunu inkâr eden irfan kâfirleri idi.

Bu ilim kâfirliği beşerî mesainin her şubesinde kendini göstermekteydi. Siyaset, hukuk, yaşayış, görüş, anlayış da hep bu zihniyetin eseri idi.

Naklî siyasetin bahsettiğim bu tıptan farkı olmadığını emin olunuz. Adese başka. Kafa ancak o nakliyattan aldığı kuvvetle işleyebiliyor. Onun haricinde o kafanın hiç bir değeri yoktur. Sudan çıkmış balığa benzer.

Her adımda bir rehber, bir mürşide muhtaçtır. Kendiliğinden bir iş görmek elinden gelmez. O enmuzeç ilme mutakit değildir; öyle bir şeyin varlığından haberdar değildir. Yükselenler — yani bu çerçeve içinde yükselenler — daima nakliyattan bir destek ararlar. Avrupad da karanlık devirlerde böyle idi. İlim inhisar altında bulunuyordu. Nakliyat haricinde düşünmek yasaktı. Şu kadar ki 1500 senelerine doğru yeni fikir, yeni metot, yeni mantık, hasılı şek ve şüpheler içinde düşünmek başladı. Evet! naklî kafa o devirlerde bile mükemmelen müceh-

hezdi. Lâkin dünyaya tereddüt tohumu saçıldı. Tereddüt bir mukaddes kurt gibi beşeriyetin dimağını eştı. Sonunda menkul ilim Kahkarî bir mağlûbiyete uğradı. Bu gün Kilise bile cehlını yaldızlamak mecburiyetindedir.

Bizde ise bu kafa dört asır daha yaşadı. İşte geriliğimizin başlıca sebebi...

Belki tıp sahasında pek o kadar köhnefûruş değiliz. Lâkin daha bir çok sahalarda kalıbı kıyafeti yerinde olan bir çok vatandaşlarımız gayri meş'ur olarak menkulâtın tesiri altında bulunuyorlar. İşte umumî maarifimizin imhasını istihdaf edeceği nokta...

Avrupada menkulât büyük bir inzibata mazhar dı; ve bunu muhafazaya memur çeşit çeşit ruhanî tabakalar vardı. Onun için mücadele çetin oldu. Kan döküldü. Hâlâ da o teşkilât ininin içinde pusudadır.

Pek memun olalım ki, bizde Garpta olan teşkilât, ruhanîler silsilesi yoktur.

Şuna kaviyyen iman ederim ki bizim neslimizden sonra geçen devirlerin heyulâları hakkında hiç kimsenin bir fikri olmayacaktır. Maarifimiz bir istikamet tuttu. Çocuklar hurafat ve rüya içinde büyümüyorlar.

Pek yakın bir zamana değin esaslı bir esatir (mitoloji) külliyatı milletin zihnine nakşedilmişti. Zülfi yara dokunmamak için bu usturelri burada saymayacağım. Hint âleminden Şark kavimlerine ve bilhassâ Yahudilere ve onlardan müslümanlara geçmiş martavallar ve masallar... Bnnlar dimağa başka bir şekil veriyordu. Hayatın şeniyeti azalıyor, belki kalmıyor, ve, rüya kuvvet buluyordu. Bu usturelerin hemen beşte dördü büsbütün unutulmuştur. Yirmi yaşında münevver bir gencimize sorun: — Avç ibni Unuk kimdir? Cevap alamazsınız. Kıyamet ve Teccal hakkında bildiklerini araştırınız: Belki bu iki kelimeyi duymuştur; şukadar

ki Teccal hakkında size dört cümlelik malûmat veremiyeceğine eminim! Mazinin bu kısmı şimdiki hayatımıza pek az naziftir.

Belki ekseriyetimiz henüz ilmî bir zihniyet edinemedik. Esatire ne derece yabancı isek ilmî metoda da o mertebe ecnebîyiz. İtiraf ederim. Lâkin usturelerin, hurafelerin menkulâtın uğramadığı, ezmediği, tabirimi affedin, turfa etmediği dimağlara yeni zihniyeti zeretmek pek kolaydır; bir zaman işi bile değil, olsa olsa bir bütçe ve para işidir.

Bunun makûsunu düşününüz ve bunun için eski padişahların devirne değil, İkinci Abdülhamidin saltanatı ahdine gidin.

İlim inkâr edilmiyordu. Fakat onunla müvazi bir de menkulât aynı derecede ehemmiyeti haizdi: Almanyadan, Fransadan âlimler getirtiliyor; onlara dersler açtırılıyor; lâkin öbür tarafta Şeyh Ebül Hûda efendi, Şeyh Zafir efendi de hüküm sürüyordu...

Almanyadan getirilen profesör ilmin, fennin gösterdiği usuller dairesinde bir enstitü idare ediyor, onun otuz metro ötesinde ise bir kurunuvusta yaşatılıyordu.

Demek istiyorum ki yirmi beş sene evel eskiye de, yeniye de, doğruya da, eğriye de yer vardı.

Şimdiki zamanla yakın mazinin farkı: Bugün eskiler alayına yer yoktur. Hükûmet bütçesi esatir, menkulât ve hurafat tedris ve talim edilmek için bir santim sarfedemez; belki bunlara karşı mücadele için seferber olur.

Çok şükür, şu dakik intikal devresinde eski fikir intişar, şüyü ve kendini muhafaza vasıtalarından mahrumdur. İşte Cümhuriyet rejiminin türk milletine en büyük, en esaslı iyiliği... Bu nimeti millet gemisini en tehlikeli fırtınalarda selâmet sahiline ulaştıran kudretli kaptana borçluyuz.

Bunun aksini düşünelim: Eğer tamamen liberal bir meslek ittihaz edilse, yani, her fikir meydana

boş bulsa, hakikî ilim daha güç, daha uzun müddette ve bir çok sıkıntılarla takarrür edebilirdi.

Hele ilmin tevlit edeceği zihniyet, tecrübi kafa ilimden daha fazla zamana muhtaçtı ki yerleşebilsin.

Bu keşmekeşte türk milleti çok hırpalanabilirdi; liberalism onu çeşit çeşit aksül'amellere uğrattı. Onun için tutulan istikamet pek musıptır, gayet amelidir.

.... Çok değil, az bir zamanda, mekteplerimizden yetişecek gençlerin irfanı sayesinde şu mülk büsbütün tazeleşebilir. Şu ciheti iyice göz önünde tutalım ki önümüzde kendileri ile mücadeleyle mecbur olduğumuz cehil kuvvetleri yoktur. Artık düşmanı tepelemekle değil, düşmandan istirdat ettiğimiz yerleri imar ile neşgul olacağız.

Eskinin bu kadar çabukluk ve kolaylıkta aramızdan sıyrılması Türk milletinin talihli olduğunu gösterir.

(İstitraden şunu da arzedeyim ki milletimizin bahtlı olduğuna diğer bir burhan daha gayrimillî unsurların memleketimizden gitmeleri ve Vatan üzerindeki şüyu'un izalesidir.)

Evet! mazi, bir gölge gibi üzerimizden gürültüsüz sıyrılıyor.

Zannetmem ki diğer milletler bu derece kolay, bu kadar çabuk geri kuvvetlerden kendilerini kurtarmış olsunlar.. Hür fikrin menkulâta galebesi, tarihte, bir kaç asırlık bir efsanedir. İlmî fikir nakli fikri yenebilmek için Fransada, Cerman memleketlerinde, Anglosakson iklimlerinde, İtalyada ne vakıalar, ne hadiseler oldu, hatta ne kanlar döküldü.....

Biz ise bu nimetlere bedahva nail oluyoruz. Bunun kadrini lâıyık ile bilmeliyiz.

Celâl Nuri